

Ключевые слова: огнестрельное оружие, незаконный оборот, оперативные подразделения, противодействие, предупреждение преступлений.

VINTSUK V. V., TSEBINOGA V. YU. COUNTERACTION TO ILLICIT TRAFFICKING OF FIREARMS BY OPERATIVE UNITS OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

The latest research on the issue of counteracting illicit trafficking of firearms by operative units of the National Police has been analyzed. The concepts of weapons, firearms, counteraction by operative units, illicit trafficking have been studied; their content has been revealed; and their definition has been provided.

The basic directions of counteraction to illicit trafficking of firearms have been determined. It has been noted that counteraction occurs effectively at the stage of preparing for a crime. The authors have characterized the problems of counteraction by operative units of the National Police of Ukraine, which arise at the stage of obtaining the primary operative and search information and during carrying out of operative and search activities.

The counteraction to the illicit trafficking of firearms has been defined as the system of various search actions by operative units of the National Police of Ukraine in regard to the search, prevention, detection and suppression of unlawful acts related to illicit trafficking of weapons.

Keywords: firearms, illicit trafficking, operative units, counteraction, prevention of crimes.

УДК 159.92:343.98

О. А. ГЕРАСИМЕНКО,

судовий експерт-психолог

Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз

ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса;

Т. В. САВКІНА,

старший науковий співробітник, судовий експерт-психолог

Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз

ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА СТОСОВНО НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ СПРАВАМИ

Розглянуто основні аспекти проведення судово-психологічної експертизи стосовно неповнолітніх, порядок призначення даного виду судової експертизи та можливість участі психолога в розслідуванні кримінальних справ, фігурантами яких є неповнолітні. Основний акцент зроблено на проведенні судово-психологічних експертиз щодо неповнолітніх потерпілих у справах про статеві злочини, про невиконання батьками своїх обов'язків, що призвело до тяжких наслідків, та провідних підходах до вирішення психологічних питань, що виникають на практиці.

Ключові слова: судово-психологічна експертиза, предметні види, неповнолітні, індивідуально-психологічні особливості, здатність неповнолітніх.

Herasymenko, O.A. and Savkina, T.V. (2017), "Forensic and psychological examination in regard to minors within criminal cases" ["Sudovo-psykholohichna ekspertyza stosovno nepovnolitnikh za kryminalnymy spravamy"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 76–82.

Актуальність теми. Протягом останнього часу практика експертів-психологів науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України свідчить на користь вагомої ролі психологічної експертизи як важливого джерела доказу для встановлення істини у кримінальних справах. До нинішнього часу поки ще недостатньо враховуються та використовуються можливості, передбачені Кримінальним кодексом України 2001 р., стосовно дослідження особи та психічного стану неповнолітніх потерпілих, здатності малоліт-

ніх і неповнолітніх свідків давати показання за кримінальною справою [1]. Це свідчить про актуальність проблеми використання професійних психологічних знань у формі судово-психологічної експертизи, проведення якої є важливою умовою підвищення якості розслідування та судового розгляду справ стосовно неповнолітніх.

Постановка проблеми. Питанням проведення судово-психологічної експертизи, в тому числі щодо неповнолітніх, які є фігурантами у справі, присвячено багато робіт видатних учених:

К. Марбе, В. Штерна, В.А. Внукова, А.Е. Брусиловського, М.В. Костицького, Т.В. Сахнової, М.М. Коченова, С.С. Шипшини, Д.М. Лосева, Ф.С. Сафуанова, І.А. Кудрявцева та інших. Однак дотепер поки ще недостатньо враховуються та використовуються можливості застосування професійних психологічних знань у формі судово-психологічної експертизи стосовно неповнолітніх. Під час досудового та судового слідства для успішного розслідування кримінальних справ, фігурантами яких є неповнолітні, необхідно мати елементарні уявлення про психологічні особливості неповнолітнього, щоби правильно вибудувати з ним слідчі дії та оцінювати їх результати [2–4].

Виклад основного матеріалу. З точки зору В.В. Нагасва, судово-психологічну експертизу стосовно неповнолітніх (у тому числі малолітніх) можна диференціювати таким чином: експертиза обвинувачених, потерпілих і свідків. Призначається вона після порушення кримінальної справи, під час досудового або судового слідства. Проводиться судово-психологічна експертиза щодо неповнолітніх на підставі постанови слідчого або ухвали суду. У постанові (ухвалі) має бути викладено фабулу справи, зазначено мотиви призначення експертизи, міститися вказівка, кому доручається проведення експертизи, які питання виносяться на її вирішення. Перелік питань, які ставить слідчий (суд) перед судово-психологічною експертизою, повинен бути достатньо повним для того, щоби відповіді на них давали вичерпну картину психологічних аспектів злочину, психічного стану неповнолітньої особи, особливостей її сприймання та оцінювання. Саме тому завжди є доцільним постановлення загального питання про особистісні особливості, що дає змогу в разі виникнення нових нюансів у розслідуваній справі не призначати нову, додаткову або повторну експертизу, а використати інформацію, яка є у висновку. При цьому на вирішення експертизи не повинні виноситися питання, що виходять за межі спеціальних знань експерта-психолога (питання етичного, філософського, медичного, правового характеру), та питання, які не можуть бути вирішені на сучасному рівні розвитку психологічної науки, а також такі питання, відповіді на які можуть мати тільки гіпотетичний характер [4, с. 48–53].

Під час проведення судово-психологічної експертизи неповнолітніх у розпорядження експертів мають надаватися матеріали кримінальної справи, які повинні містити інформацію щодо особливостей особистості неповнолітнього, стосовно якого призначається експертиза, а са-

ме: відомості про умови розвитку і виховання неповнолітньої особи, її характер, звички, притаманні їй особливості поведінки, форми емоційних реакцій, інтереси, життєві плани, взаємовідносини з оточуючими. Джерелами такої інформації, важливої для експерта-психолога, можуть бути свідчення про особливості формування та розвитку особи неповнолітнього, її навчання у школі й інших закладах, офіційні документи, що характеризують особу, її листи, щоденники, записи та інші продукти діяльності, дані про характер поведінки в криміногенній ситуації, медичні документи про перенесені соматичні та психічні хвороби, перебування на лікуванні, обліку в психо-наркологічному диспансері та ін. [5].

Досвід практичних експертів-психологів надає можливість стверджувати, що судово-психологічну експертизу доцільно призначати після проведення судово-психіатричної експертизи в разі встановлення останньою відсутності у неповнолітньої особи психічного захворювання [6–8].

Зазначаючи випадки обов'язкового проведення експертизи, законодавець указує, що вона проводиться для визначення психічного стану підозрюваного (обвинуваченого), коли виникає сумнів щодо його осудності або здатності давати звіт своїм діям чи керувати ними, а також для визначення психічного або фізичного стану свідка чи потерпілого у випадках, коли виникає сумнів у їх здатності правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати щодо них правильні свідчення.

У ст. 485 Кримінального процесуального кодексу України вказуються обставини, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, до яких можна віднести:

- вік неповнолітнього;
- стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього. За наявності відомостей стосовно розумової відсталості неповнолітнього, що не пов'язана з психічним захворюванням, необхідно встановлювати, чи міг неповнолітній у повній мірі усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;
- характеристику особи неповнолітнього;
- умови життя та виховання неповнолітнього;
- обставини, що негативно впливають на неповнолітнього;
- наявність дорослих підбурювачів, співучасників та інших осіб, які втягнули неповнолітнього у злочинну діяльність [4].

Для встановлення зазначених обставин під час досудового і судового слідства проводиться

допит як свідків батьків неповнолітніх та інших осіб, які можуть надати необхідні відомості, проводиться збір необхідних документів, проводяться інші слідчі та судові дії.

Маючи медичні критерії неповнолітнього (психічна хвороба, хворобливий стан психіки), суд може зробити висновок стосовно осудності особи. Але її психічний стан, психічні особливості, що вплинули на вчинення злочину, можна дослідити лише за наявності психологічних критеріїв.

У необхідних випадках слідчий, суд за кримінальними справами може призначити судово-психологічну експертизу з метою встановлення стану загального розвитку неповнолітнього, рівня його розумового розвитку, з'ясування питання, чи міг неповнолітній повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними, особливостей особистості неповнолітнього, особливостей його сприймання та мислення. У літературі описано випадки, коли свідчення неповнолітніх, що стали основою для тяжких обвинувачень, у результаті проведення експертизи виявились вигаданими, викликаними конформізмом чи фантазією. Тому в усіх випадках виникнення навіть незначного сумніву з приводу правильності сприйняття та відтворення неповнолітнім обставин, що цікавлять суд, висновок судово-психологічної експертизи є необхідним [10, с. 99–103].

Виходячи з практики застосування судово-психологічної експертизи неповнолітніх у кримінальному процесі, обставини, за яких вона повинна призначатися, такі [11; 2; 6]:

- відставання рівня психічного розвитку від вікової норми;
- наявність відомостей щодо педагогічної закладності, низької успішності в навчанні, довготривалого відриву від колективу однолітків, ненормальних умов виховання в сім'ї, жорстокого поводження батьків з неповнолітнім тощо;
- перенесені чи наявні соматичні захворювання, особливо інфекційні, хронічні або невиліковні;
- наявність особливостей, що засвідчують крайню неврівноваженість, емоційність або агресивність, порушення психічних процесів (сприйняття, уваги, пам'яті, мислення);
- асоціальна поведінка потерпілого, що провокує вчинення злочину, наявність окремих ознак, які допускають можливість сильного душевного хвилювання правопорушника;
- нерозуміння або неналежна оцінка соціальної, моральної суті та значущості своїх дій;
- сумніви щодо правильності показань неповнолітніх свідків, потерпілого, що базуються

на їхній невідповідності характеру ситуації чи інших даних;

- невідповідність установлених мотивів характеру вчиненого;
- невідповідність характеру поведінки цілям і мотивам учиненого;
- явно несприятливі умови найближчого оточення, в якому довгий час знаходився неповнолітній правопорушник;
- виражені характерологічні особливості неповнолітнього тощо;
- дані про пасивність поведінки потерпілих (від сексуального насильства) у ситуації, що досліджується слідством;
- відсутність у жертви сексуального насильства глибоких емоційних реакцій на подію.

Підґрунтям для сумнівів щодо розуміння жертвою сексуального насильства характеру та значення скоюваних з нею дій та її здатності чинити опір можуть бути відомості про деякі характерологічні особливості потерпілої особи (млявість, зниження активності, невпевненість у своїх силах, замкнутість тощо) або відомості про несприятливі умови виховання (систематичне значне обмеження батьками самостійності дитини, часте огорожування від труднощів) і брак статевого виховання в сім'ї та школі.

Здатність потерпілої особи розуміти характер скоюваних з нею дій означає досягнення такого рівня психічного розвитку, який дозволяє їй на основі поінформованості в питаннях сексуальних відносин між чоловіком і жінкою виділити в поведінці людини протилежної статі елементи сексуального характеру й оцінити кримінальний характер ситуації. Розуміння жертвою характеру дій злочинця передбачає адекватне відображення потерпілою особою змістової сторони протиправної поведінки злочинця, основане на інформованості: про сутність сексуальних відносин між статями і прийнятих у суспільстві формах їх прояву; схвалюваний з точки зору моральності час початку статевого життя; фізіологічні основи статевої відносин (зачаття, народження дітей); функціональні особливості чоловіка і жінки та ін.

Під розумінням потерпілою особою значення скоюваних з нею дій мається на увазі здатність жертви розпізнати справжні наміри злочинця в конкретній ситуації, співвіднести їх зі своїми намірами, оцінити перспективу і можливі наслідки розвитку ситуації. Тобто здатність жертви дати адекватну оцінку поведінці злочинця, своїй поведінці та наслідкам розвитку кримінальної ситуації з точки зору правових і моральних норм.

Здатність потерпілої особи розуміти характер і значення того, що відбувається, передбачає достатню сформованість вищих психічних рівнів її особистості – самосвідомості, емпатії, ієрархії нормативно-ціннісної структури, критичних і прогностичних здібностей, комунікативних навичок. У свою чергу, рівень розвитку цих структур залежить від інтелектуальних здібностей потерпілої особи, особливостей темпераменту і рис характеру. Вирішальне значення у формуванні нормативно-ціннісної структури особистості й адекватної поведінки у кримінальній ситуації мають умови та стиль сімейного виховання [3, с. 155–157].

Особливість проведення судово-психологічної експертизи стосовно неповнолітніх, які стали жертвами сексуального насильства, полягає в тому, що в розслідуванні такого роду кримінальних справ відсутні прямі свідки злочину. Тому експерту-психологу необхідно зібрати максимум інформації про поведінку жертви до злочину і після нього, наприклад, висловлювання жертви безпосередньо після делікту (ставлення до того, що трапилося). Зустрічаються випадки, коли дівчатка ставляться до посягань на їхню статеву недоторканність як до неприємної, але в цілому необразливої події. Відсутність у неповнолітніх потерпілих прийнятих у суспільстві уявлень про статеve життя може служити однією з діагностичних ознак нездатності правильно розуміти характер і значення скоєних з ними дій. Крім того, людина, яка суб'єктивно не сприймає небезпеку, що загрожує її життю, здоров'ю або гідності, коли вона реально існує, знаходиться в безпорадному стані.

Виходячи з експертної практики працівників (експертів-психологів) науково-дослідних установ судових експертиз, до предметних видів судово-психологічної експертизи, що найчастіше призначаються слідчим або судом при розслідуванні та розгляді кримінальних справ, фігурантами яких є неповнолітні, належать [6–8]:

1. Експертиза індивідуально-психологічних особливостей неповнолітніх. Цей вид експертизи проводиться у випадку, коли необхідно визначити певні індивідуально-психологічні особливості неповнолітньої особи, що сприяють встановленню механізму поведінки за певних обставин. Наприклад, встановлення схильності неповнолітньої особи до агресивності, встановлення підвищеного рівня схильності до фантазування, навіювання тощо. Основні питання, що виносяться на вирішення такої експертизи: Які індивідуально-психологічні особливості має підекспертна особа? Чи має неповнолітня підекспертна особа підвищену

схильність до фантазування, навіювання? Який індивідуально-рольовий статус має неповнолітня підекспертна особа у злочинній групі (лідер, підвладний, ведений тощо) і чи зумовлено це її індивідуально-психологічними властивостями та особливостями соціально-психологічної структури злочинної групи?

2. Експертиза здатності неповнолітньої особи (обвинуваченого, підсудного), яка має відхилення у психічному розвитку, що не є виявами психічного захворювання, у повній мірі усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними проводиться з метою встановлення здатності у повній мірі усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, незважаючи на ознаки відставання, не пов'язаного із психічним захворюванням. Основні питання, що виносяться на вирішення такого виду експертизи: Чи має неповнолітня підекспертна особа відхилення у психічному розвитку, які не є виявами психічного захворювання? Якщо має, то за якими саме ознаками?

3. Експертиза здатності неповнолітніх (свідків, потерпілих) правильно сприймати обставини, що мають значення у справі, і давати про них правильні показання. Така експертиза проводиться судово-слідчими органами з метою встановлення здатності психічно здорової неповнолітньої особи правильно сприймати важливі для справи обставини й давати правильні показання. Основне питання, що ставиться на вирішення: Чи вплинули (і яким чином) індивідуальні властивості психічних процесів підекспертної особи (указати залежно від того, що має значення у справі: пам'ять, увага, сприйняття, мислення, особливості емоційних реакцій) чи функціонування її сенсорних процесів (зір, слух, нюх тощо) на адекватність сприйняття нею особливостей змісту ситуації (зазначити наявні ознаки ситуації, що досліджується у справі), на її відтворення в показаннях?

4. Експертиза здатності неповнолітньої особи, потерпілої від сексуальних злочинів, розуміти характер і значення скоюваних з нею дій та здійснювати опір. Призначається для встановлення здатності потерпілих розуміти характер і значення того, що відбувається з ними, та чинити опір. Основні питання експертизи: Чи здатна підекспертна особа, виходячи з рівня її розумового розвитку, індивідуально-психологічних особливостей і емоційного стану, правильно розуміти характер та значення скоюваних з нею дій? Чи здатна підекспертна особа, виходячи з рівня її розумового розвитку, індивідуально-психологічних особливостей і емоційного стану, здійснювати опір?

Отже, до компетенції судово-психологічної експертизи, яка проводиться стосовно неповнолітніх у кримінальному процесі, належить встановлення:

- здатності неповнолітніх підозрюваних (обвинувачених), свідків, потерпілих (із врахуванням індивідуально-психологічних і вікових особливостей, рівня розумового розвитку) правильно оцінювати обставини, що мають значення для справи, і давати правильні свідчення;

- наявності або відсутності у неповнолітньої особи в момент учинення протиправних дій емоційного стану, що суттєво вплинув на її свідомість та поведінку;

- здатності неповнолітніх обвинувачених, які страждають розумовою відсталістю, не пов'язаною з психічним захворюванням, у повній мірі усвідомлювати обставини та контролювати свої дії;

- здатності потерпілих правильно сприймати характер і значення дій злочинця, провідних мотивів (у психологічному значенні цього поняття) поведінки неповнолітньої особи і мотивації конкретних вчинків як важливих психологічних факторів, що характеризують її.

Експертна практика показує, що останнім часом зростає кількість призначення судово-психологічних експертиз стосовно неповнолітніх потерпілих у справах, порушених за фактом невиконання батьками своїх обов'язків, що призвело до тяжких наслідків.

У зв'язку із зазначеним поряд з описаними видами експертизи, які проводяться стосовно неповнолітніх, можна виділити і такий вид, як судово-психологічна експертиза неповнолітніх потерпілих у справах за ст. 166 КК України: злісне невиконання батьками обов'язків по догляду за дитиною або за особою, за якою встановлена опіка чи піклування.

Юридичне значення цього виду психологічної експертизи полягає в констатації настання негативних наслідків для неповнолітньої особи внаслідок неналежних умов виховання в сім'ї. Перед експертизою ставляться питання щодо індивідуально-психологічних особливостей неповнолітнього; відповідності віку неповнолітнього рівню його психічного розвитку; наявності (відсутності) відставання у психічному розвитку, не пов'язаного із психічним захворюванням; характеру впливу сімейної ситуації, особливостей виховної поведінки батьків неповнолітнього на емоційний стан, психічний розвиток і відчуття благополуччя неповнолітнім. На наш погляд, проведення вказаного виду психологічної експертизи має велике значення

для об'єктивного, всебічного розслідування справ цієї категорії [5, с. 130–132].

Експертна практика свідчить про те, що у неповнолітніх, які були досліджені в рамках даного виду експертизи, мали місце ознаки хронічної психотравми, яка була однією з причин, що зумовлювала суттєве відставання у розвитку неповнолітніх. Підекспертні досліджених вікових груп виявили недостатній розвиток соціально значущих особистісних якостей, суттєве порушення адаптації та в певній мірі відставання розвитку пізнавальної сфери. Під час дослідження встановлено, що ці неповнолітні росли в умовах хронічної психотравмуючої ситуації, зумовленої незадовільними побутовими умовами, недостатнім харчуванням, відсутністю сприятливих умов для систематичного навчання, спілкування з однолітками, покладанням на них недитячих обов'язків, безконтрольністю, систематичним заняттям жебрацтвом.

У 8 % дітей із 50 досліджуваних за результатами медико-психолого-педагогічної комісії було встановлено затримку психічного розвитку та рекомендовано їм навчання в допоміжній школі. Для 22 % дітей рекомендовано навчання в загальноосвітній школі, констатовано «соціально-педагогічну занедбаність» у 12 % дітей, не визначено порушення у 8 % дітей. Під час експертного дослідження пізнавальної сфери дітей даної групи було встановлено недостатній або вкрай бідний запас загальноосвітніх знань, відставання в розвитку пізнавальних навичок різного ступеня. Таке відставання розвитку пізнавальних навичок та низький рівень знань були пов'язані з великою кількістю пропущених шкільних занять або взагалі з невідвідуванням навчальних закладів і неотримуванням освіти.

Внаслідок обстеження вказаних неповнолітніх були виявлені й системні порушення у сфері їх особистісного розвитку, а саме: було встановлено спотворення процесу їх формування як особистості, рівень розвитку характерологічних, особистісних якостей відповідав більш ранньому віковому періоду. Констатовано наявність стійкого асоціального досвіду, порушення відчуття благополуччя, відсутність навичок соціальної взаємодії з однолітками та дорослими, зниження соціальної активності, спотворення (з урахуванням вікового періоду розвитку) самооцінки. Розвиток емоційно-вольової сфери у дітей мав значні порушення та ознаки дисгармонійності у вигляді підвищеної імпульсивності, нерівноваженості, підвищеної

реактивності, упертості, невміння самостійно будувати власну поведінку відповідно до соціально схвалюваних норм і вимог.

Отримані дані дозволяють визначити, що формування дітей у хронічних психотравмуючих умовах (незадовільних умовах виховання в сім'ї) призводить до відставання розвитку їх пізнавальних властивостей та до значних емоційно-вольових, характерологічних особистісних порушень [8, с. 39–45].

Висновки. Таким чином, слід зазначити, що при розслідуванні кримінальних справ, фігурантами яких є неповнолітні, згідно з порядком, установленим КПК України стосовно неповнолітніх, повинна призначатись судово-психологічна експертиза. Мета такої експерти-

зи – надати максимально вичерпну відповідь на поставлені питання, ґрунтуючись на аналізі матеріалів кримінальної справи та встановленні суттєвих для кримінального провадження особливостей психічної діяльності неповнолітніх (підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків). Слід зазначити, що судово-психологічна експертиза, яка є одним із засобів встановлення істини в судочинстві та джерелом доказів у справі, яка допоможе встановити психологічні особливості неповнолітньої особи, що виявилися у зв'язку зі вчиненням злочинном, психологічні аспекти самого злочинця – ставлення неповнолітньої особи до скоєного, психологічні мотиви, цілі, потреби, рівень домагань тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України: станом на 4 вересня 2017 року. Харків : Право, 2017. 268 с.
2. Коченов М. М. Введение в судебно-психологическую экспертизу. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. 117 с.
3. Кудрявцев И. А. Судебная психолого-психиатрическая экспертиза. М. : Юрид. лит., 1988. 224 с.
4. Нагаев В. В. Основы судебно-психологической экспертизы : учеб. пособие для вузов. М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2000. 333 с.
5. Сафуанов Ф. С. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе : науч.-практ. рук. М. : Гардарики ; Смысл, 1998. 192 с.
6. Алікіна Н. В., Біленчук П. Д., Забудь М. А., Ромашко А. В. Психологічна експертиза в слідчій практиці : навч. посіб. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1993. 56 с.
7. Землянська О. В. Особистість як об'єкт судово-психологічної експертизи : монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 367 с.
8. Савкіна Т. В., Ячина А. С., Дереча Л. М. Звіт про науково-дослідну роботу : метод. рек. з проведення суд.-психол. експертизи неповнолітніх. Харків : Рукопис, 2011. 50 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 1 вересня 2017 року. Харків : Право, 2017. 386 с.
10. Кришевич О. В. Психологічні аспекти розв'язання конфліктів у слідчій діяльності МВС України : дис. ... канд. юрид. наук: 19.00.09. Київ, 2002. 236 с.
11. Розов В. І. Судово-психологічна експертиза в кримінальному процесі. *Юридична Україна*. 2003. № 4. С. 20–26.

Надійшла до редколегії 02.11.2017

ГЕРАСИМЕНКО О. А., САВКИНА Т. В. СУДЕБНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ

Рассмотрены основные аспекты проведения судебно-психологической экспертизы в отношении несовершеннолетних, порядок назначения данного вида судебной экспертизы и возможность участия психолога в расследовании уголовных дел, фигурантами которых являются несовершеннолетние. Основной акцент сделан на проведении судебно-психологических экспертиз в отношении несовершеннолетних потерпевших по делам о половых преступлениях, о невыполнении родителями своих обязанностей, что привело к тяжким последствиям, и ведущих подходах к решению психологических вопросов, возникающих на практике.

Ключевые слова: судебно-психологическая экспертиза, предметные виды, несовершеннолетние, индивидуально-психологические особенности, способность несовершеннолетних.

HERASYMENKO O. A., SAVKINA T. V. FORENSIC AND PSYCHOLOGICAL EXAMINATION IN REGARD TO MINORS WITHIN CRIMINAL CASES

The article is focused on the issues of conducting forensic and psychological examination in regard to minors within criminal cases. The following issues have been revealed: the possibility of participation of a psychologist in the investigation of criminal cases concerning minors; requirements for the appointment of a forensic and psychological examination in regard to minors; cases of its compulsory conduction; substantive types of psychological examinations carried out in relation to minors within criminal cases; tasks solved by an expert psychologist during the mentioned examinations; the limits of the competence of the expert psychologist and the informative content of the criminal cases, which should be submitted to the expert's research.

The main emphasis was placed on the peculiarities of forensic and psychological examination of minors – victims in cases of sexual offenses and in cases brought about by the failure of parents to fulfill their duties, which led to grave consequences. The main approaches to solving psychological issues that arise in practice have been stated.

It has been stressed that the ability of the victim to understand the nature of the actions against him and actions of the offender involves sufficient formation of the level of mental development, awareness of sexual relations between a man and a woman, the ability to distinguish the elements of sexual nature in the behavior of the opposite sex, to assess the criminal nature of the situation, to recognize real intentions of the offender, to assess the perspectives and possible consequences of the situation.

Forensic and psychological examination is one of the means of establishing the truth in the proceedings and a source of evidence in the case. While investigating criminal cases by the results of a forensic and psychological examination concerning minors, answers to the raised questions are provided on the basis of the analysis of the criminal case files and the establishment of peculiarities of the mental activity of minors that are essential for a criminal case.

Keywords: forensic and psychological examination, substantive types, minors, individual and psychological features, ability of minors.

УДК 343.10

Б. Ю. ГОЛОВКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ЕТАПУ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА

Установлено, що сутність етапу закінчення досудового розслідування полягає у врегульованій КПК України діяльності учасників кримінального провадження, яка має значення для подальшого його перебігу внаслідок ухвалення підсумкового рішення, а зміст утворюється комплексом процесуальних дій організаційно-комунікативного характеру. Запропоновано виділити у структурі нагляду прокурора за додержанням законів під час проведення досудового розслідування окремих напрям – процесуальне керівництво прокурором закінченням досудового розслідування.

Ключові слова: кримінальне провадження, кримінальна процесуальна діяльність, нагляд прокурора, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням.

Holovko, B. Yu. (2017), "The essence and content of the stage of conclusion of the pre-trial investigation and their significance for the criminal procedural activity of a prosecutor" ["Sutnist i zmist etapu zakinchennia dosudovoho rozsliduvannia ta yikh znachennia dlia kryminalnoi protsesualnoi diialnosti prokurora"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 82–88.

Постановка проблеми. Дієва реалізація прокурором у кримінальному процесі його повноважень і здійснення ним ефективного нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування певним чином залежать від етапу провадження, на якому прокурор здійснює свою кримінальну процесуальну діяльність. Це потребує належним чином опрацьованої теоретичної бази та практичних рекомендацій із приводу питань структури кримінального процесу України, сутності та змісту кримінальної процесуальної діяльності його учасників і специфіки реалізації ними їх кримінального процесуального статусу на кожному етапі кримінального провадження. Саме тому ці питання не втрачають своєї актуальності, у тому числі для з'ясування змісту та сутності етапів кримінального провадження. Це

виступає умовою формування як теоретичного, так і практичного підґрунтя для підвищення ефективності та дієвості наглядової діяльності прокурора у кримінальному провадженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зауважити, що впродовж усього реформування вітчизняного кримінального процесу питанням закінчення досудового розслідування було присвячено багато праць науковців. Зокрема, ці питання розглядали такі вчені, як С. М. Благодир, Н. Л. Боржецька, Г. І. Глобенко, О. А. Губська, Т. В. Каткова, В. М. Кобернюк, Г. Р. Крет, М. О. Майгур, Г. В. Рось, О. О. Торбас, Д. В. Шилова та низка інших. Але, як свідчить аналіз наукової літератури, у більшості праць, присвячених питанням форм закінчення досудового розслідування, вчені хоча і характеризують ту чи іншу його форму,